

Haber Fotoğrafı Üretim Süreci Koşullarının Etik Açından Değerlendirilmesi

Erdem ÇETİNTAŞ¹

Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi

Özet

Yazılı basında bir haber unsuru olarak kullanılan fotoğraf, yazınsal haberden özellikle yapısal açıdan farklıdır. Üretim süreçleri yönüyle de haber fotoğrafı ve yazınsal haberin aynı olmadığı görülmektedir. Her ikisi de farklı *medium*lardır. Medya ve habercilik etiği tartışmalarında, haber fotoğrafçılığı etiği konusunu doğru ve yeterli açımlayarak değerlendirebilmek için öncelikle söz konusu farklılıklar göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durum, haber fotoğrafçılığının etik tartışmalar içerisinde ayrıca ele alınma gereğini beraberinde getiren önemli etmenlerin başında gelmektedir. Etiğin konusu bireylerin eylemde bulunurken -tutum ve davranışları bağlamında- yaptıkları seçimler üzerine yoğunlaştığına göre, haber fotoğrafçılığı etiğinin öncelikli konusu da, haber fotoğrafçılarının mesleksi tutum, davranış ve seçimlerini belirleyen “haber fotoğrafı üretim süreci” koşullarıdır.

Bu çalışmada, söz konusu üretim süreci koşullarını meslek ahlâkı açısından tartışabilmek amacı doğrultusunda, Türkiye’deki haber fotoğrafçılarının görüşlerine başvurulmaktadır. Türkiye’deki haber fotoğrafçılarının meslekleri ile ilgili etik problemler konusundaki düşünceleri gerçekleştirilen bir anketle belirlenmeye çalışılmıştır. Haber fotoğrafçılarının etik sorunları kabul edip etmedikleri, sorunların kaynaklarının –onlara göre- ne olduğu ve bu konularda haber fotoğrafçıları arasında bir uzlaşım olup olmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Mesleklerine dair etik sorunların çözümü, haber fotoğrafçılarına rağmen –onların katılmadığı bir süreçle- gerçekleştirilemeyeceğine göre, haber fotoğrafçılarının etik sorunları kabul edip, üzerinde uzlaşmaları etik sorunların çözümü açısından önemlidir. Öte yandan haber fotoğrafçılarının seçim hakları olmadan gerçekleştirdikleri mesleksi eylemler, oluş biçimi ve/veya sonuçları açısından etik sorunlara yol açıyor olsa da, konu basın özgürlüğü ile ilgili olduğu için, sorunların çözümünü meslek ahlâk felsefesinden değil de, örneğin hukuktan v.s. beklemek gerekir. Bu tür sorunlar neden-sonuç ilişkileriyle birlikte ortaya konmadan, yasal çözüm üretmek ise olası değildir. Doğal olarak, haber fotoğrafçılarının mesleklerini yaparken bağımsız olup olmadıklarının belirlenmesi konusunda birinci kaynak haber fotoğrafçılarının kendileridir. Bu düşünceyle haber fotoğrafçılarının mesleksi bağımsızlık konusundaki görüşleri de alınmıştır.

Bu çalışmada, anket ve yapılan diğer araştırmalar sonucunda elde edilen veriler ışığında, -haber fotoğrafçılığı etiği bağlamında- haber fotoğrafçılarının üretim koşulları tartışılmaktadır. Sonuç olarak, etik sorunların olduğu, bunların haber fotoğrafçıları tarafından da kabul edildiğini ancak sorunların

ağırlıklı olarak içinde buldukları koşullardan kaynaklandığını düşündükleri görülmüştür. Elde edilen sonuç doğrultusunda, meslektaşlar arası iletişim ve örgütlenmeye dikkat çekilmektedir. Etik tartışmaların haber fotoğrafçıların, uzmanların ve kamuoyunun da katılımıyla doğru platformlarda yeterince canlı tutulması önerilmektedir. Etik sorunların mümkün olduğunca azaltılmasını sağlayacak süreci ancak bu tür geniş katılımlı platformlar tetikleyebilir.

Anahtar Sözcükler: etik, meslek ahlâkı, fotoğraf, haber fotoğrafçılığı, basın ahlâkı

Giriş

Medya ve habercilik gibi konular üzerine yapılan tartışma ve araştırmalar içerisinde etik, gün geçtikçe daha da artan bir ilgi görmektedir. Diğer birçok alanda da etiğe olan ilginin artışı göz önünde bulundurulduğunda bunu normal karşılamak gerekir. Ahlâk felsefesine olan ilgideki bu artış, toplumlarda ahlâksal sorunlarda artış olduğuna dair genel kabul gören bir inancın sonucu olarak değerlendirilebilir. Öte yandan etik tartışmalarda son dönemde, tartışmaların alt başlıklara bölünerek, daraltılmış çerçeveler içerisinde yürütülme eğiliminin benimsenmeye başlanmış olması dikkat çekicidir. Bu güne kadar sürdürülmüş etik tartışmalar -örneğin medya veya habercilik etiği gibi- yerini, internet haberciliği etiği veya haber fotoğrafçılığı etiği gibi tartışmalara bırakmaya başlamıştır. Bunun nedenleri arasında teknolojik gelişim ve değişimlerin rolü yadsınamaz.

Felsefe tarihinde etik ilkelerin göreceli olmaksızın her zaman ve mekânda, her toplumda geçerli olduğunu savunanların yanı sıra, koşullar farklılaştıkça etik ilkelerinde yeniden ele alınması gerektiğini savunanların varlığı da görülmektedir. Bu iki farklı ve zıt görüşten hangisinin benimsenmesi gerektiği bir yana, etik ilkelerin her koşulda geçerli oldukları kabul edilse bile, söz konusu etik ilkelerin belirlenmesi için farklı alanların ayrı ayrı ele alınması gerektiği savunulabilir. Örneğin, habercilik etik ilkeleri –farklı *mediumlar* ayrı ayrı ele alınmadan- genel bir yaklaşımla belirlendiği zaman, söz konusu ilkeleri mesleksel yaşamlarına geçirme arzularında samimi kişiler dahi uygulamada sorunlar yaşayabilmektedir. Bu da beraberinde ilkelerin uygulanabilirliğinin ve kapsamının sorgulanmasını getirmektedir.

Basın meslek ahlâkının öneminin ve gereğinin hemen herkes tarafından kabul edildiği düşünüldüğünde, etik tartışmalardan işlevsel bir basın meslek ahlâkının doğması için, sorunların ve nedenlerin doğru belirlenmesi ve genel kabul görmesi gerekmektedir. Diğer etik tartışmalarda olduğu gibi, basın meslek etiği üzerine tartışmanın da ön koşulu, bireyin özgürlüğüdür. Çünkü “insan eylemde bulunurken özgür olduğu için sorumlu tutulur. Sorumluluk özgürlük duygusunun bir sonucudur”(Tunalı, 1990: 120). “Etik, çalışma alanı olarak kendine, baskı altında kalmaksızın yapılan eylemleri seçmiştir. Eğer bir gazeteci, verdiği kararlar ve yaptığı eylemler üzerinde denetim hakkına sahip değilse, bu durumda etikten söz etmenin anlamı da yoktur” (Merrill, 1989: 167’den aktaran, Özgen, 1998: 41). Gerçek yaşam pratiği açısından bakıldığında, basında büsbütün bir özgürlük ya da büsbütün kısıtlamalardan çok kısmi özgürlük ve kısıtlamaların daha sık rastlandığı görülmektedir. Bu durumda

habercilik etiği tartışmalarının sağlam bir temele oturtulmasının önkoşulu, var olan kısıtlama ve özgürlük oranını kaynaklarıyla birlikte doğru belirlemek olacaktır. Bir başka deyişle, tam bir özgürlük söz konusu değilse özgürlüğün kısıtlanma nitelik ve nicelikleri de görmezden gelinmemelidir. Sınırlı özgürlük, büsbütün bir esaret değildir. Bireyin kısıtlanmış özgürlük altında yaptığı seçim ve eylemler, sınırsız bir özgürlüğün gölgesinde gerçekleşmiş davranışlarmış gibi sorgulanamaz. Bu durumda doğru yaklaşım, özgürlük kısıtlamalarını nitel ve nicel yönleriyle birlikte göz önünde bulundurmadır. Bu nedenle haber fotoğrafçılığı etiği alanındaki bu çalışma, haber fotoğrafı üretim koşullarını konu edinmiştir. Böylece, haber fotoğrafçılarından beklenen habercilik meslek ahlâkına, haber fotoğrafçıları tarafından benimsenecek ve dışlanmayacak gerçekçi bir çözüm önerisine katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Haber fotoğrafçılığı üretim koşullarının belirlenmesinde, doğal olarak haber fotoğrafçıları birincil kaynak görülmüştür ve onların görüşlerine başvurulmuştur.

Haber fotoğrafının üretiminden tüketimine kadar olan süreç içerisinde yer alan insanlar; bu sürece etik açıdan bakıldığında farklı yönleriyle ele alınmalıdır. Söz konusu süreçte tercih yapanların başında haber fotoğrafçıları ve editörler gelmektedir. Bu tercihlerini belirleyen birçok etken vardır. Bu kişilerin; yaşları, cinsiyetleri, eğitimleri, kendi kültürleri ve içinde buldukları kültür, o ana kadarki yaşam deneyimleri, gerçekleştirdikleri üretime taraf olan kişi ve gruplar –birlikte çalışılan insanlar, patronlar, fotoğraflanan insanlar ve konular, fotoğrafları görececek olan insanlar, fotoğraflarının neden olabileceği değişimden etkilenebilecek insanlar v.b.-, fiziksel çevreleri ve koşulları gibi sayıları daha da arttırılabilecek etkenler bunların arasında sayılabilir. Öte yandan haber fotoğrafçıları ve editörler de tercih edilen durumda olabilir. Bir medya kuruluşu bir haber fotoğrafçısını tercih edebilir ya da etmeyebilir.

Bu araştırma, haber fotoğrafı üretim sürecini etik açıdan ele alınırken, haber fotoğrafçısı merkezli bir yaklaşımı benimsemektedir. Bu yaklaşımla önce, haber fotoğrafçısının; fotoğrafla, fotoğrafa konu olan kişilerle – olaylarla ve nesnelere - sürece taraf olan diğer faktörlerle ilişkisi etik açıdan, haber fotoğrafçısının tercihlerine bakan yönü ile ortaya konmaya çalışılmaktadır. Bununla birlikte, haber fotoğrafçılarının bu tercihlerini gerçekleştirdikleri koşullara dair haber fotoğrafçılarının etik açıdan değerlendirmeleri belirlenmeye çalışılmaktadır.

Etik Açısından Haber Fotoğrafçısı

Halkın haber alma hakkını, halk adına kullanan haberciler, bu görevi gereği gibi yerine getirebilmek için bazı ayrıcalıklara sahiptir. Bu ayrıcalıkların başında basın özgürlüğü gelir. Demokratik sistemlerde kanunlarla güvence altına alınan basına tanınan hak ve özgürlükler, beraberinde bir sorumluluk da getirmektedir. Basının elinde bulundurduğu hak ve özgürlüklerinden kaynaklanan gücü kötüye kullanmama sorumluluğu her şeyden önce basının kendisine düşmektedir. Basında özdenetimin işlememesi ya da denetimin basının kendisinden başkasına geçmesi demokrasinin sigortası olarak görülen basını işlevsizleştirebilir. Durum diğer mesleklerde olduğundan oldukça farklıdır. Basın için genel olarak geçerli olan bu durum, haber fotoğrafı üreten insanlar için de aynen geçerlidir. Farklılıklar

sadece, bir haber unsuru olarak fotoğrafın – metin haberden farklı - yapısından ve üretim şeklinden kaynaklanır. Örneğin, metin haber için okuyucu tarafından yapılan doğruluk ve güvenilirlik yaklaşımı fotoğrafta çok daha farklı bir hal almaktadır. Ya da, bir olayı metin olarak haberleştirecek muhabir ile fotoğraflayacak muhabirin olayla ilişkisi oldukça farklıdır. Haber fotoğrafçısı, olay yerinde fotoğraf makinesini – en azından fotoğraf çekme anında - saklayamaz. Bu da ilk bakışta kimliğini ortaya çıkarır. Buna bağlı olarak haber fotoğrafçısının o andan itibaren olaydaki kişilerle arasındaki ilişki değişir. Haber fotoğrafçısı, olaya fotoğraf çekebilmesine uygun olan yere kadar yaklaşmalıdır. Oysa haber metninin, olay yerine gelmeden de yazılması mümkündür. Bir haber dili olarak metin ve fotoğraf birbirlerinden oldukça farklı tercihlerle üretilirler. Bu da yapılarından kaynaklanır. Haber kaynakları da bu ayrımı koyarlar. İnsanlar düşüncelerinin alınması ile fotoğraflarının çekilmesini bir tutmazlar. Sesinin kaydedilmesini istemeyen bir haber kaynağı fotoğrafının çekilmesine de karşı çıkacaktır. Ama bunlar konuşmasına engel değildir. Genel olarak tüm farklılıklar haber unsuru olarak fotoğraf aracının yapısından kaynaklanır.

Haber fotoğrafının üretildiği süreçte rol alan kişilerin ahlâk felsefesi açısından değerlendirilmesinin gerek şartı, söz konusu kişilerin bu süreç içerisinde mesleksi işlevlerini yerine getirdikleri koşulların meslek ahlâk ilkelerini yaşama geçirmelerine elverişli olmasıdır. Başka bir ifadeyle, bu kişilerin haber fotoğraflarını belirleyen tercihlerini yaparken bağımsız olmaları gerekir. Elbette ki, bağımsızlık bu kişilerin doğru tercihler yapmalarını garanti etmez. Öte yandan kişilerin doğru tercihlerini hayata geçirilebilmesi için gerekli olan - maddi ve teknik olanaklar gibi - diğer olanakların da elverişli olması gerekir. Basın emekçilerinin, basın meslek ahlâkına uygun, özgürce çalışabilmelerini ve üretebilmelerini doğrudan ve dolaylı etkileyen birçok faktör vardır. Haberciye sosyal güvencesinin ve iş güvencesinin olmadığını düşündüren nedenler var ise haberci istediği halde, meslek ilkelerine göre çalışmakta zorlanacaktır. Sendika gibi oluşumların çalışanların kendilerini bu açılardan güvencede hissetmelerinde etkisi olduğu görülmektedir.

Çalışma Koşulları

Bir üretimin hangi koşullar altında gerçekleştirildiği, üretilenin nitel ve nicel özelliklerini önemli oranda belirlemektedir. Haber fotoğrafçılarının çalışma koşulları da ürettikleri fotoğraflar üzerinde oldukça belirleyicidir. Haber fotoğrafçısı mesleki bilgi birikimi açısından ne kadar donanımlı olursa olsun, meslek ahlâkı konusunda ne kadar birikimli ve bu birikim ışığında üretmeye ne kadar istekli olursa olsun, üretimini çalışma koşullarına bağlı olarak şekillenecektir.

Her mesleğin kendince zorlukları vardır ve her insan her meslek için uygun değildir. Diğer haberciler gibi haber fotoğrafçıları da sürekli stres altında çalışırlar. Haber fotoğrafçılarının çalışma streslerinin en önemli nedenlerinden birisi zaman baskısıdır. Haber baskıya yettiği zaman haberdir. Diğer haberciler için de geçerli olan zaman baskısı haber fotoğrafçılarında çok daha fazladır. Bir habere geç kalındığı zaman o haberle ilgili bilgileri toplama şansı hala olabilir ancak – örneğin göstericiler dağılmışsa - fotoğraf için artık çok geçtir. Zamanında gelmiş bir haberde dahi bir anlık dalgınlık veya

dikkatsizlik haberin fotoğrafının kaçırılmasıyla sonuçlanabilir. Haberin metnini oluşturacak bilgiler ve fotoğrafı haber merkezine ulaştıktan sonra, fotoğrafın baskıya hazır edilmesi genellikle haber metninin hazır edilmesinden daha fazla uğraş gerektirir. Telefonun kullanılmaya başlanmasından beri haberin bilgileri anında aktarılabilmeyle fotoğrafın aktarılması teknolojik gelişmelere bağlı olarak ancak son yıllarda kolaylaşabilmiştir. 1903'te Londra'da kurulan Daily Mirror'un görsel malzeme olarak neredeyse tamamen fotoğraf kullanan dünyadaki ilk günlük gazete olduğu (Jeffrey, 1981: 243) günden bu güne yüz yılı aşkın bir zaman geçmiştir ve bu süre içerisinde teknolojiye baş döndürücü gelişmeler olmasına rağmen, günümüzün gelişmiş görüntü aktarım teknolojileri, haber metni aktarmadaki pratiğini yakalayacak kadar bir gelişim ve yaygınlık gösterememiştir.

Fotoğraf üretmek teknik olarak metin üretmekten çok daha karmaşık olduğu için aksaklıklar yaşanması daha yüksek bir olasılıktır. Pil bitebilir, film bitebilir, kullanılan donanım arızalanabilir, kullanılan donanım her koşulda çalışmayabilir. Kullanılan ekipmanın sürekli taşınması bile göz ardı edilmemesi gereken bir etkidir. Birçok değişkenin kontrol altında tutulması gereken fotoğraf makinelerinde, bu değişkenlerden birisinin gözden kaçması, fotoğrafın – örneğin net olmamasına neden olarak - işlevini yerine getirememesiyle sonuçlanabilir. Haberin bilgileri bir not defterine kaydedildikten sonra not defteri yitirilse de haberin bilgilerinden hatırlanamayan bölümlerin yeniden edinilme şansı yüksektir. Ancak haber fotoğrafının kaydedildiği ortam – örneğin film - kaybolduğunda ya da zarar gördüğünde fotoğrafların yeniden elde edilme şansı -metinde olduğu gibi- yoktur, bu noktada fotoğrafın “hatırlanmasının” hiçbir anlamı olmayacaktır. Fotoğraf makinesi kolayca gizlenebilecek bir araç değildir. Olay yerine makine götürülemez, götürülse de kullanma fırsatı bulunamayabilir. Haber kaynağı olan kişilerden bilgi almak için onları dinlerken onlara gözlerinizi çevirmekle, onlara fotoğraf makinesi çevirmek oldukça farklı şeylerdir. Bir olay yerinde oradaki insanlar için haberci elinde fotoğraf makinesi veya kamera olan kişilerdir. Birçok toplumsal olayda gazeteciler hedef alınabilmektedir. Böyle bir saldırı söz konusu olduğu zaman Türkiye’de habercilerin kendilerinden önce, maddi değeri yüksek olan makinelerini düşünmeyi seçmek durumunda olmaları da konunun bir başka yönüdür. Türkiye’de haber fotoğrafçıları, oldukça yüksek fiyatlı teknik donanımı işlerini kaybetmeme uğruna çoğu zaman kendileri edinmek zorunda kalmaktadır. Habercilik güçlü maddi kaynaklar gerektirir. Bu mali yükün - kısmen de olsa - habercinin kişisel bütçesine yıkılması tartışılması gereken bir konudur.

Haber değeri taşıyan olaylar, her gün herkesin başına gelen türden olaylar değildir. Özellikle şiddete bağlı olarak meydana gelen yaralanma ve/veya ölümlerle sonuçlanan olaylar, olayı yaşayan kişileri etkilediği gibi, söz konusu olayları haber yapan kişileri de etkiler. Elbette ki, yaşadıkları trafik kazasında tüm ailesinin yaşamını yitirmesi bir insanı o kazayı haber yapan insanlardan çok daha fazla etkileyecektir. Fakat büyük bir olasılıkla o kişi bir daha yıllarca bir kazaya tanıklık etmeyecektir. Haberciler ise bu tür olaylara sıklıkla tanıklık etmektedirler. Özellikle haber fotoğrafçıları, doğru gösterebilmek için ayrıntısıyla görmek durumundadırlar. Böylesi olaylarda kimi zaman oradaki diğer insanlardan bile daha fazla yaşam tehlikesi içinde çalışan haberciler, sonuç olarak mesleği bıraktıklarında normal bir insandan çok farklı hatıralara sahip olmaktadır.

“Fotoğrafçı da, her insan gibi, çevresinde olanlardan, şiddetten, vahşetten, acıdan, fotoğraf makinesinin içine hapsettiği ‘an’lardan etkilenir. Fakat fotoğrafçı, mesleği gereği duygularını o an ifade edemez; ağlayamaz, nefret veya öfkesini dışa vuramaz” (Aral, 2003).

Bazen çalışma koşulları habercilerin yaşamlarına son verme kararı almalarını tetikleyebilecek kadar ağırlaşabilmektedir. Sudan’lı bir çocuğun yürek parçalayıcı durumunu gösteren ünlü fotoğrafının 1994’te Pulitzer Ödülü aldığı yıl Kevin Carter’ın intiharı ile haber fotoğrafçısı olarak yaşadığı olayların onun üzerinde bıraktığı etkiler arasında ilişki kuranlar vardır. Oldukça karmaşık olan intihar notunda bu ilişkiyi kanıtlayan açık bir ifade olmamakla birlikte, Hawthorne, Time dergisindeki yazısında, Carter’ın, intihar notunu yazmadan önce “Kendimi normal insanlara yabancılaşmış hissediyorum. Objektif kapakları kapanıyor ve korkunç kan görüntüleriyle karanlık yerlere doğru geriliyorum” (Hawthorne, 2000) dediğini kaydetmektedir. Carter üzerinde çok konuşulan bu fotoğrafındaki çocuğa yardım etmediğini, ancak etrafta zaten yardım görevlilerinin olduğunu ve fotoğrafı çektikten sonra bir ağacın altına oturarak gözyaşlarına boğulduğunu söylemiştir.

“Fotoğrafçının fotoğrafı çekerken yaşadığı, bir ‘soğuma anı’dır. Aynı kurşun yiyen biri gibi, fotoğrafçı da olayın verdiği şokla, ilk anda hiçbir şey hissedemez. Fotoğrafın çekildiği anda, psikolojik bir duyarsızlık anı vardır. İlk hissedilen, o anı yakalayabilmiş olmanın verdiği bir zafer sarhoşluğudur. Ancak fotoğraf yerine ulaştıktan sonra fotoğrafçı yaşadığı anı sorgular; ‘keşke’ler gündeme gelir. Aynı Kevin Carter’ın yaşadığı gibi... Ancak bu örneklerin hiç birinde, muhabirler ya da fotoğrafçılar seçimlerinden dolayı yargılanamaz. O an, insan davranışlarının otomatikleştiği bir andır. Mesleki soğukkanlılık, tecrübeyle yerleşen bir şeydir”(Aral, 2003).

Birçok haberci de tehlikeli çalışma alanlarında kasıtlı olarak öldürülmekte, rehin alınmakta veya saldırıya uğramaktadır, bazen de bir kaza sonucu yaşamlarını yitirmektedir. Bunun yanında, görevini gereği gibi yerine getirmeye çalışan haberciler topluma karşı suç işleyen, haksız çıkar sağlayan kişilerin yoluna çıktıkları zaman da, – ki bu habercilerin görevlerini yerine getirmekle eş anlamlıdır - yaşamlarını yitirmelerine kadar varabilecek zararlar ve baskılar görebilmektedir. Bu da, habercilerde sürekli bir gerginliğe neden olmaktadır. Bir habercinin böyle bir tehlike içerisinde olduğundan bazen haberinin dahi olmayabileceği riskinin de her zaman var olduğunun bilmesi söz konusu stresi körüklemektedir.

Sosyal Güvenlik

Tüm haberciler gibi, haber fotoğrafçılarının haberciliği bir iş olarak yaptıkları ve emeklerinin karşılığında aldıkları ücretle yaşamlarını sürdürdükleri gerçeğini, mesleklerinin kutsal kabul edilmesi gibi etkenler gölgelememelidir. Eğer bu ve benzeri etkenler söz konusu gerçeği gölgelerse, bir zaman sonra bu kutsal mesleği yapan kimse kalamayacaktır. “Mevcut piyasa koşulları göz önünde bulundurulmadan yapılacak medya etiği tartışmaları eksik bir girişim olarak kalacaktır” (İrvan, 2001: 56).

Türkiye’de basın çalışanlarının sosyal hakları, kanunlarla düzenlenmiş ve güvence altına alınmıştır. Söz konusu hakların ve güvencelerin yaşama geçirilmesinde en önemli role sahip kurumsal yapılar sendikalaradır. Sendikal yapının işletilememesi, sosyal hak ve güvencelerin elde edilmesini, elde edilen hakların devamının sağlanmasını ve bu hakların savunulmasını zora sokacaktır. Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS), Türkiye’de gazeteciler adına toplu sözleşme görüşmeleri yapmaya yetkili tek sendikadır.

Uluslararası Gazeteciler Federasyonu’nun (FIJ) ve Avrupa Gazeteciler Federasyonu’nun (EFJ) birlikte belirlediği kişilerden oluşan bir heyet 2002 yılında Türkiye ile ilgili bir rapor hazırlamıştır. TGS gelen heyete bir ön bilgi raporu sunmuştur. Burada yer alan ifadelerle göre; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından her yıl Ocak ve Temmuz aylarında ilan edilen resmi istatistiklere göre, gazetecilik işkolunda yaklaşık 9800 işçi çalışırken, TGS’nin kayıtlı üye sayısı 3398’dir. Ancak TGS’nin aktif üye sayısı 1000 dolayındadır. Sendikal haklardan yararlanabilen gazeteci sayısı ise sektörde çalışan toplam gazeteci sayısının yüzde 5’ine (yaklaşık 450–500 kişi) zor ulaşmaktadır.

20–21 Şubat 2003 tarihlerinde Ankara’da gerçekleştirilen İletişim Şurası’nda Foto Muhabirleri Derneği’nin (FMD) sunduğu raporda sosyal hak ve güvencelere dair belirtilen görüşler TGS’nin iddialarını desteklemektedir. FMD şurada sunduğu raporun ilgili bölümü şu şekildedir: Yasanın 10. maddesinde, "Mesleğe ilk intisap eden gazeteciler için tecrübe müddeti en çok üç aydır" denilmekle birlikte; uygulamada hepimizin malumu olduğu gibi bu süre aylar, hatta yıllarca sürmektedir. Yani bu yasaya tabii bile olmamız engellenmekte, elden geldiğince geciktirilmektedir. Buna bağlı olarak meslektaşlarımız aylar boyunca "stajyer" ücretleri ile ücretlendirilmektedir. Ayrıca FMD raporunda, haber fotoğrafçılarının kanunda belirtilen sürelerden çok fazla mesai yaptıkları ve bunun ücretini alamadıkları, fazladan yaptıkları işlerin ücretlendirilmediği, silâh altına alınacakları zaman işten atıldıkları, yıllık ve haftalık izinlerini kanunda belirtilen oranda kullanamadıkları, sigortasız ve sendikasız oldukları için kolayca sebep bildirilmeksizin işten atıldıkları gibi ifadeler yer almaktadır. Rapordan anlaşıldığı kadarıyla telif hakları konusunda da ciddi sorunlar yaşanmaktadır. "Türkiye’nin en büyük gazeteleri bile ilk sayfada kullandıkları büyük fotoğraflara imza atmayabiliyorlar" (Kanburoğlu, 2003: 75). Fotoğrafların imzasız yayımlanması, yasa dışı çalıştırılan haber fotoğrafçılarının stajyer olarak çalışmaları gereken süreyi fazlasıyla aştıklarını belgeleyebilme olanaklarını ellerinden alması açısından önemsenmelidir.

Bu bilgiler, medyada sahiplik konusunun var olan habercilik uygulamaları üzerinde ne oranda belirleyici olduğunu, var olan kanunların bile uygulanmadığını düşündürmektedir.

Editöryal Süreç

Haber fotoğrafı üretildikten sonra habercinin elinden çıkar ve okuyucuya ulaşan son şeklinin verildiği editöryal bir süreçten geçer. Bir haber için çekilmiş birçok fotoğraf arasından hangisi veya hangilerinin

kullanılacağı, kullanılacak fotoğrafların sayfada ne şekilde yer alacağı bu süreç içerisinde kararlaştırılır.

Haber fotoğrafçısının çalıştığı kurum için yaptığı üretimi belirleyen en yoğun ilişki bağlı olduğu editörle arasındaki ilişkidir. Editörün haber fotoğrafçısına yaklaşımını temel olarak editörün; gazete sahibi ile arasındaki ilişki ve bu ilişki üzerinden yaşadığı reklâm verenlerle arasındaki ilişki, bunların yanında okuyucu faktörü şekillendirir. Haber fotoğrafçısının editöründen baskı görmemesi, editörün de söz konusu ilişkiler üzerinden baskı görmediği şeklinde yorumlanabilir. Çünkü gazete sahibinin kendisi üzerindeki baskısını, altındakilere yansıtmayan bir editör, o kurumda ve o görevde kalıcı olamayacaktır. Öte yandan, baskı görmeyen bir editörün mesleki hırsları yüzünden altındakilere baskı yapması da olasıdır. Ayrıca, editörün mesleki bilgi birikim ve deneyim yetersizlikleri de, altında çalışanların kendilerini baskı altında hissetmelerine yol açabilir. Basın kuruluşlarında genellikle masa başında çalışan, gelen ham haberlerin işlenmesinden sorumlu kişiler farklı unvanlara sahip de olsa, yerine getirdikleri görev editörlük olarak genellenebilir. Örneğin Türkiye’de “fotoğraf editörü” birçok basın kuruluşunda yoktur, fakat sonuç olarak bu görevi haber merkezinde bir başka unvanla bulunan kişi ya da kişiler yürütmektedir. Söz konusu kişiler, haber fotoğrafı ve haber fotoğrafçısı üzerinde inisiyatif sahibidir. Her durumda fotoğraf, editöryal bir süreçten geçmektedir.

Editörler, konuları gereği basın kuruluşunun sahibi (sermaye sahibi), kuruluşun çıkar ve ilkelerini de – kurum çalışanlarına karşı - temsil ederler ve kurumdaki işleyişi sermaye sahibi adına denetlerler. Pratik olarak sermaye sahibinin tüm çalışanları ve işleyişi gözlemlemesi ve denetlemesi çok zor olacağı için sermaye sahipleri bu işi editörlere ve editörlerin daha üst kademedekilere bırakırlar. Bu yüzden işleyiş ve çalışanlar ile ilgili olarak sermaye sahibi ile iletişimi editörler ve daha üst kademedekiler gerçekleştirirler. Sermaye sahipleri editör ve/veya yönetici olarak çalıştıracağı kişileri bu durumu göz önünde bulundurarak seçme eğilimindedir. Sermaye sahibine hesap vermek sorumluluğunu taşıyan editörler duruma göre çalışanlarla sermaye sahibi arasında kalma baskısı yaşayabilmektedir. Editörlerin sermaye sahibine hesabını verdiği kalemler arasında “reklâm gelirleri” de varsa durum daha da karmaşıklaşmaktadır.

Duran’a (2001: 49-50) göre, “Editör, kaçınılmaz olarak iki talep arasında denge kurmak zorundadır... Editör, bu durumda hem okurlara hem de gazetenin sahiplerine karşı sorumludur.” Tılıç’ın (1998: 239)verdiği örnek, kurum içi ilişkiler bağlamında dikkat çekicidir:

“Güney Kore’nin büyük gazetelerinden *Hanyoreh Shinmun* hisse senetleri satışı yoluyla oluşan geniş tabanlı sahiplik yapısıyla, son derece demokratik bir örgütsel işleyişin kurulabildiği bir gazeteye dönüşebilmiş. *Hanyoreh Shinmun*’da genel yayın yönetmeni 15 yıldan fazla deneyimi olan gazeteciler arasından, bütün muhabirlerin doğrudan oyuyla seçiliyor. Hemen onun altında, yine doğrudan oyla seçilen üç editör ve üç muhabirden bir ‘Daha İyi Yayın Komitesi’ oluşturuluyor ve bu komite aracılığıyla haber politikaları izlenerek daha iyi bir habercilik yapılması gözetleniyor. Bu yapının oluşturulabilmesinin en önemli nedeni ise medya sahibinin hisse senedi sahibi geniş bir kitle olması.”

Basın mesleği etiği açısından fotoğraf editörü, öncelikle okuyucuya ve haber fotoğrafçısına karşı sorumludur. Editörler hangi haberin nasıl yapılacağı konusunda belirleyicidirler. Gelen fotoğrafların seçimini yapan ve fotoğrafa baskıya girmeden önce son şeklini veren de onlardır. Kimi zaman yayımlanması tartışmalı fotoğraflar gelmektedir. “Böyle bir fotoğrafı kullanma kararının büyük sorumluluğunun yükü editörlerin omuzlarındadır” (Logan, 1971: 306). Bu yönüyle yayımlanan fotoğraflardan editörler de sorumludur. Fotoğrafların imzalı çıkması konusunda da inisiyatif sahibi olabilmektedirler. Haberciler yapmak istemedikleri bir haberi yapmaya zorlanmamalıdır. Bu konuda haberciler çoğunlukla editörlerle muhatap olurlar. Habercinin dışarıda görevdeyken karşılaşıacağı bir sorunun çözümünü organize etmek ve personelini kollamak ve gözetmek de editörlere düşmektedir. Çünkü haberciler görevlerini yaparken sıklıkla editörleriyle iletişindedirler.

Amaç

Bu araştırma ile, meslek ahlâk ilkeleri uyarınca hareket etmeleri beklenen haber fotoğrafçılarının, bunu başarmak durumunda oldukları koşullara dair görüşleri belirlenmeye çalışılmaktadır. Doğaldır ki, haber fotoğrafçılarının kendi çalışma koşullarına dair bir sorun görmemeleri, ya da görüyorlarsa bunun veya bunların ne olduğu, diğer araştırmaların kapsamı üzerinde aydınlatıcı olacaktır. Haber fotoğrafçılığı etiği tartışmalarının söz konusu koşulları göz ardı etmemesi gerekmektedir. Bu çalışma, haber fotoğrafçılarının çalışma koşullarına dikkat çekme amacı da taşımaktadır. Eğer bir çözüm gerçekleştirilecekse, ya bu koşullar altında ya da koşullar değişime uğradıktan sonra, fakat her durumda haber fotoğrafçılarının kesinlikle dışında tutulamayacağı bir süreçte gerçekleştirilecektir. Sonuçta uygulayıcı onlardır. Haber fotoğrafçılarının üretim yaptıkları koşullara dair düşüncelerinin doğru ya da gerçekçi olup olmadığı bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Bir çözüm önerisi getirmeden önce haber fotoğrafçılarının, meslek ahlâkı sorunlarının varlığını kabul edip etmedikleri ve bu sorunların kaynaklarına dair düşünceleri belirlenmesi gerekmektedir.

Yöntem

Bu araştırmanın uygulaması: “Türkiye’deki haber fotoğrafı üretim süreci mevcut koşullarının basın meslek ahlâkına uygunluğu”, “Türkiye’deki ulusal basında çalışan haber fotoğrafçılarının; kendilerini, meslektaşlarını, yapılan haber fotoğrafçılığını ve çalışma koşullarını etik açıdan nasıl değerlendirdiği”ni belirlemeye yönelik, Türkiye’deki haber fotoğrafçılarıyla gerçekleştirilen bir ankettir. Araştırmada öncelikle; daha önce yapılmış çalışmalar ve araştırmalardan yararlanılarak var olan durum betimlenmiştir. Elde edilen bilgiler doğrultusunda araştırmanın anket formu hazırlanmıştır. Oluşturulan anket, hedeflenen kitleye internet üzerinden ulaştırılmıştır. Yapılan kaynak taramasından, fikirleri alınan uzmanların yönlendirmelerinden ve görüşleri alınan evrene dâhil haber fotoğrafçılarının ifadelerinden, ankette kimlik bilgilerinin yer almaması gerektiği sonucuna varılmıştır. Katılımcıların “siyasilerden”, “çalıştığı kuruluştan sahibinden”, “editöründen” baskı görüp görmediğinin v.b. bilgisini kimlik bilgilerinin açıklanabileceği bir araştırmada doğru vermeme olasılığının yüksek olmasına bağlı olarak katılımcılara “isimlerinin (kimliklerini belirten hiçbir bilginin) araştırma metninde veya herhangi

bir başka belgede yer almayacağına, araştırmacı tarafından hiçbir kişi ve kurumla paylaşılmayacağına, kesinlikle gizli tutulacağına dair tam güvence verilmesi”ne karar verilmiştir. Anketin internet üzerinde güvenli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için hedef kitleye e-posta, telefon gibi yollarla ulaşıp katılımcı şifresi bildirilerek, hedef kitle dışındaki kişilerin ankete katılması engellenmiştir.

Evrene ulaşabilmek için Foto Muhabirleri Derneği (FMD) ile işbirliği yapılmıştır. FMD'nin tüm üyelerine e-posta yoluyla ulaşılmıştır. FMD, Türkiye'deki haber fotoğrafçılarının tek meslek örgütüdür. Diğer habercilerin bir kısmına da Çağdaş Gazeteciler Derneği (ÇGD) ile bağlantıya geçerek e-posta yoluyla ulaşılmıştır. Araştırmanın, Anadolu Ajansı tarafından haber yapılması, araştırmacının daha önce haber fotoğrafçısı olarak çalışmış olması da evrenin geri kalanına ulaşılmasında önemli katkı sağlamış ve bu kişilere de ayrıca e-posta, faks, telefon v.b. araçlarla ulaşılmıştır. Bu şekilde evrene araştırmanın anketi ulaştırılmıştır. Anket, 21 Ağustos 2003 tarihinden itibaren 45 gün internet üzerinden uygulanmıştır.

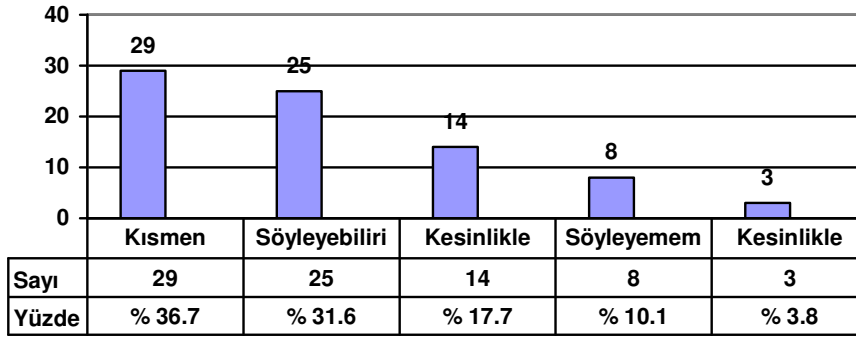
Araştırmanın evrenini “Türkiye’de ulusal yazılı basında (dergiler dâhil) kullanılmak üzere, düzenli olarak haber nitelikli fotoğraf üretiminde bulunan haber fotoğrafçıları” oluşturmaktadır. Ajanslarda çalışan, yukarıdaki özelliklere sahip haberciler de evren içinde düşünülmüştür. Sadece yerel basına fotoğraf üreten kişiler araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Ancak, yerel basın için çalıştığı halde bulunduğu yerden ulusal basına fotoğraf üreten kişiler araştırma kapsamındadır. Evreni oluşturan kişiler üç grup olarak tanımlanabilir. İlk grup 465 kişidir ve Foto Muhabirleri Derneği (FMD) üyesidir. “4 Ocak 1961’de kabul edilen 212 sayılı yasa”da belirtilen sosyal güvencesi ve buna bağlı olarak basın kartı olmayan haber fotoğrafçıları kayıt dışı çalıştırıldıkları için tam sayıları bilinmemektedir. FMD üyesi olmayan haber fotoğrafçıları bir bölümü de ÇGD üyesidir. İkinci grubu oluşturan bu kişilerin, ÇGD hangi üyelerinin haber fotoğrafçısı olduğu bilgisini veremediği için tam sayısı bilinmemektedir. Üçüncü grubu ise, sosyal güvencesi ve/veya basın kartı olan ya da olmayan fakat hem FMD hem de ÇGD üyesi olmayan kişiler oluşturmaktadır. Evreni oluşturan kişilerin tam sayısının belirlenebilmesi olanaklar dışında olduğu görülmüştür. Evrenin sayısı işten atılma, işten ayrılma ve işe yeni haber fotoğrafçıları alımlarıyla birlikte de değişmektedir, sürekli sabit kalmamaktadır. Kayıtlı olmadıkları için tam sayıları belirlenemeyen haber fotoğrafçıları, araştırmanın sonuçlarını etkileme olasılıkları göz önünde bulundurularak, araştırmacı tarafından zorunlu olarak araştırma evrenine alınmıştır.

Uygulanan araştırmaya 79 geçerli katılım gerçekleşmiş ve bu katılımcılar araştırmanın örneklemini oluşturmuşlardır. Evrenin özelliklerinden dolayı örnekleme belirlemenin başka bir yolu bulunamamıştır.

Bulgular ve Yorum

Gerçekleştirilen anketle 79 geçerli katılım elde edilmiştir. Ankete katılan en genç katılımcı 22 yaşında, en yaşlı katılımcı ise 60 yaşındadır. Katılımcıların yaş ortalaması ise 35,9 dur. Bu katılımcıların 74'ü erkek, 4'ü kadındır. En deneyimli katılımcı 34 yıldır haber fotoğrafçılığı yapmaktadır, en deneyimsiz katılımcı ise 2 yıldır haber fotoğrafçısıdır. 9 katılımcı (tüm katılımcıların % 11,4'ü) 10 yıllık deneyim sahibidir. 5 yıl ve daha az deneyim sahibi katılımcı sayısı 13 (% 16,5), 6-10 yıl arası deneyim sahibi katılımcı sayısı 21 (% 26,6), 11-15 yıl arası deneyim sahibi katılımcı sayısı 14 (% 17,7), 16 yıl ve daha fazla deneyim sahibi katılımcı sayısı 31 (% 39,2) dir. Haber fotoğrafçıları'nın yaş ortalamaları 35,9 olmasına rağmen, 16 yıl ve daha fazla deneyim sahibi katılımcıların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Katılımcıların % 50,6'sı (40 kişi) lisans mezunu, % 34,2'si (27 kişi) lise mezunu, % 11,4'ü (9 kişi) ön lisans mezunu ve % 3,8'i (3 kişi) yüksek lisans mezunudur. Elde edilen verilere göre katılımcıların % 51,9'u (41 kişi) mesleklerine yönelik eğitim almıştır. % 48,1'i (38 kişi) ise böyle bir eğitim almadığını bildirmiştir.

► *“Mesleğinizi yaparken hiçbir olumsuz baskı, yönlendirme ya da etki altında kalmadığınızı ve özgür olduğunuzu söyleyebilir misiniz?”* sorusuyla haber fotoğrafçıları'nın mesleklerini yaparken özgür olup olmadıkları konusunda ne düşündüklerini saptamak amaçlanmıştır. Katılımcıların %36,7'si (29 kişi) “kısmen özgür olduğunu” düşünmektedir. Bu grup çoğunluğu oluşturmaktadır. %31,6'sı (25 kişi) ise “özgür olduğunu” düşünmektedir. %17,7'si (14 kişi) “kesinlikle özgür olduğunu” düşünmektedir. %10,1'i (8 kişi) “özgür olmadığını” düşünürken, %3,8'i (3 kişi) ise “kesinlikle özgür olmadığını” düşünmektedir (bkz. Tablo 1).

Tablo 1: “Mesleğinizi yaparken özgür olduğunuzu söyleyebilir misiniz?”

Haber fotoğrafçıları'nın %49,3'ünün mesleğini yaparken kendisini özgür hissettiği görülmektedir. Haber fotoğrafçıları'nın %13,9'u ise kendisini özgür hissetmezken, %36,7'si kısmen özgür olduğunu düşünmektedir. Bu sonuçlara göre, haber fotoğrafçıları'nın tamamen özgür olduğu veya tamamen baskı altında olduğu sonucuna varılamaz. Var olan durum, haber fotoğrafçıları'nın mesleklerini yaparken gördükleri baskıları belirleyip, bu baskıları en aza indirmek için çalışılmasını gerektiren bir durumdur.

► *“Eğer kendinizi mesleki açıdan tamamen bağımsız hissetmiyorsanız, aşağıdakilerin hangisinin ya da hangilerinin dolaylı veya dolaysız baskısını gördüğünüzü düşünüyorsunuz?”* sorusuyla kendisini özgür hissetmeyen haber fotoğrafçıları'nın gördükleri baskıların kaynaklarını belirlemek amaçlanmıştır.

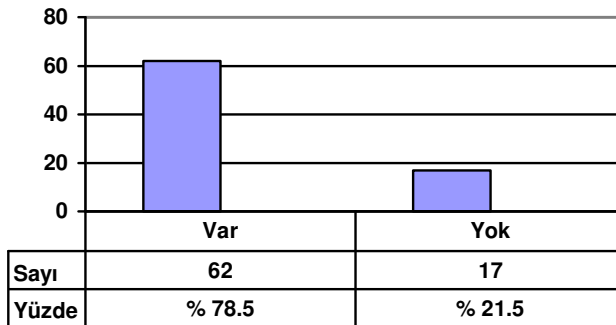
Katılımcılar bu soruda birden çok şık işaretleyebilmiştir veya baskı görmediklerini düşünüyorsa hiç işaretlemeye bulunmamışlardır. Soruda, “çalıştığım kurumun sahibinden”, “merkezi otoriteden (Politikacılar v.s.)”, “editöründen”, “haberini yaptığım kişi ve kurumlardan”, “diğer (lütfen belirtiniz)” şıkları verilmiştir.

Katılımcılardan 20 kişi (%25,3'ü) editöründen, 18 kişi (%22,8'i) haberini yaptığı kişi ve kurumlardan, 14 kişi (% 17,7'si) çalıştığı kurumun sahibinden, 10 kişi (%12,7'si) merkezi otorite'den (politikacılar v.s.) baskı gördüğünü belirtmiştir. 7 kişi (%8,9'u) ise daha farklı baskılar gördüklerini belirtmiştir (bkz. Tablo 2).

	Kişi sayısı	Oran
Çalıştığım kurumun sahibinden baskı gördüm	14	%17.7
Merkezi otoriteden (Politikacılar v.s.) baskı gördüm	10	%12.7
Editöründen baskı gördüm	20	%25.3
Haberini yaptığım kişi ve kurumlardan baskı gördüm	18	%22.8
Diğer(lütfen belirtiniz) : baskı gördüm	7	%8.9

Tablo 2: Baskı kaynakları

► Elde edilen verilere göre; katılımcıların % 78,5'i (62 kişi) sosyal güvence sahibidir. Geri kalan katılımcılar, %21,5 (17 kişi) sosyal güvenceleri olmadan çalışmaktadır. Bu sorudaki “sosyal güvence” 4 Ocak 1961'de kabul edilen 212 sayılı yasada belirtilen sosyal sigortadır (bkz Tablo 3).

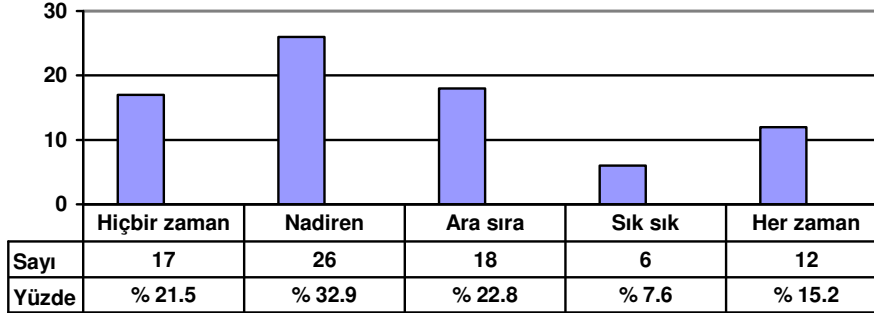

Tablo 3: Sosyal güvence

► “İşinizi kaybetme korkusu duyuyor musunuz?” sorusuyla haber fotoğrafçılarının iş güvencelerine dair düşünceleri belirlenmek istenmiştir.

Alınan yanıtlara göre; katılımcıların %32,9'u (26 kişi) nadiren işlerini kaybetme korkusu duymaktadır, %22,8'i (18 kişi) ara sıra işlerini kaybetme korkusu duymaktadır, %21,5'i (17 kişi) hiçbir zaman işlerini kaybetme korkusu duymamaktadır, %15,2'si (12 kişi) her zaman işlerini kaybetme korkusu duymaktadır, %7,6'sı (6 kişi) sık sık işlerini kaybetme korkusu duymaktadır (bkz Tablo 4).

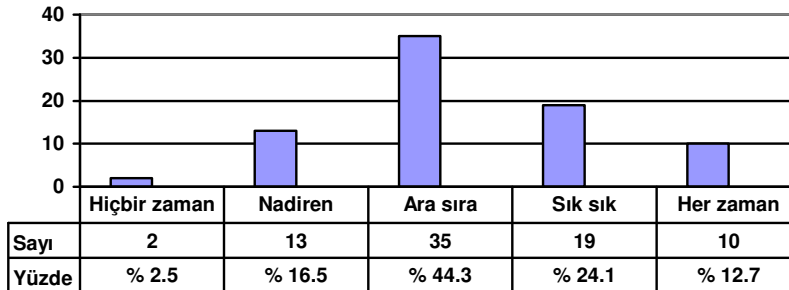
Katılımcıların sadece %21,5'inin hiçbir zaman işini kaybetme korkusu duymaması, fakat diğerlerinde (%78,5) farklı oranlarda da olsa bu korkunun var olması dikkat çekici bir veridir. "İşlerini kaybetme endişesi, medya çalışanlarına etik davranabilmek için çok kısıtlı bir alan bırakmaktadır" (Çaplı, 2002: 14).

Tablo 4: İşlerini kaybetme korkusu

► "Çalışma koşullarınız, bedensel ve ruhsal sağlığınızı ve buna bağlı olarak iş performansınızı ve kalitesini olumsuz etkiliyor mu?" sorusuyla, haber fotoğrafçılarının çalışma koşullarında fiziksel ve ruhsal olarak nasıl etkilendiklerini belirlemek amaçlanmıştır.

Katılımcıların %44,3'ü (35 kişi) çalışma koşullarının – soruda belirtilen kapsamda - kendilerini ara sıra olumsuz etkilediğini düşünmektedir. %24,1'i (19 kişi) sık sık olumsuz etkilediğini düşünmektedir. %16,5'i (13 kişi) ise, nadiren olumsuz etkilediğini düşünmektedir. %12,7'si (10 kişi) de her zaman olumsuz etkilediğini düşünürken, %2,5'i ise (2 kişi) hiçbir zaman olumsuz etkilemediğini düşünmektedir (bkz. Tablo 5).

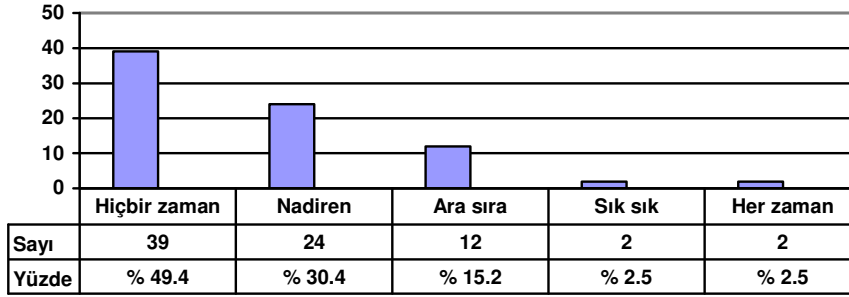

Tablo 5: Çalışma koşullarının olumsuz etkileri

► "Türkiye'deki haber fotoğrafçılarının telif haklarına saygı gösteriliyor mu?" Sorusuyla haber fotoğrafçılarının telif haklarını alıp alamadıkları konusunda haber fotoğrafçılarının düşüncelerini almak amaçlanmıştır.

Haber fotoğrafçılarının % 49,4'ü (39 kişi) telif haklarına "hiçbir zaman" saygı gösterilmediğini kaydetmektedir. %30,4'ü (24 kişi) "nadiren" saygı gösterildiğini belirtmektedir. %15,2'si (12 kişi) de

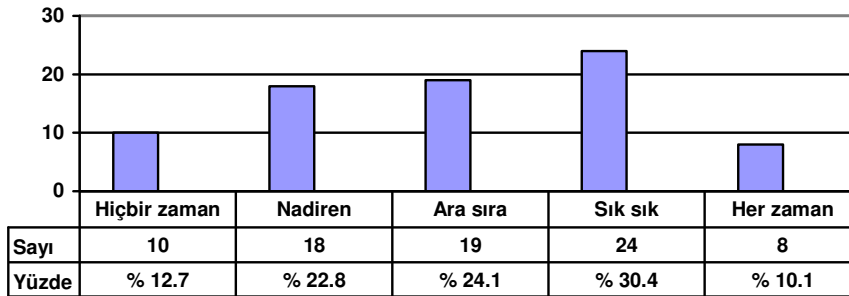
“ara sıra” saygı gösterildiğini bildirmiştir. %2,5’i (2 kişi) “sık sık” ve yine %2,5’i (2 kişi) “her zaman” saygı gösterildiğini kaydetmiştir (bkz. Tablo 6).

Tablo 6: Telif haklarına saygı

► “Türkiye’deki haber fotoğrafçılarının, çektikleri fotoğraflarının okuyucuya ulaşacak olan son şeklinin verilmesi sürecinde, haberin özünün – aslının - mümkün olduğunca aktarılabilmesi doğrultusunda, görüşlerine saygı gösteriliyor mu?”

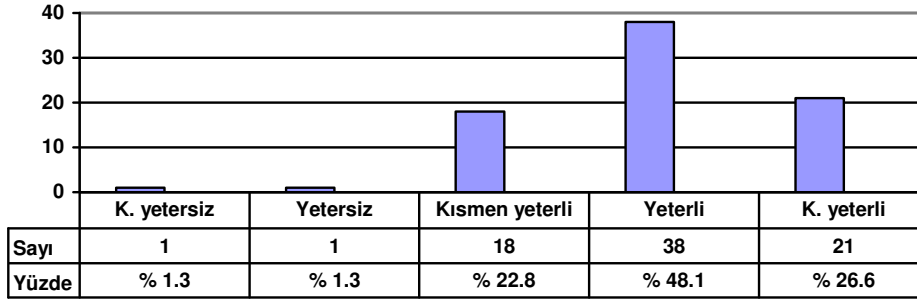
Bu soruyla haber fotoğrafçılarının kendi üretimlerinin sayfaya uygulanması aşamasına yeterince dâhil edilip edilmedikleri konusundaki düşünceleri belirlemek amaçlanmıştır. Katılımcıların %30,4’ü (24 kişi) editoryal sürece çektikleri fotoğraflarla ilgili olarak “sık sık” dâhil edildiğini düşünmektedir. %24,1’i (19 kişi) editoryal süreçte fotoğraflarına dair kendi görüşlerine “ara sıra” saygı duyulduğunu düşünmektedir. %22,8’i (18 kişi) görüşlerine “nadiren” saygı gösterildiğini belirtirken, %12,7’si (10 kişi) görüşlerine “hiçbir zaman” saygı gösterilmediğini düşünmektedir. Katılımcıların %10,1’i (8 kişi) de bu konuda kendi görüşlerinin “her zaman” saygı gördüğünü belirtmiştir (bkz, Tablo 7).

Tablo 7: Haber fotoğrafçılarının görüşlerine saygı

► “Kendinizi, meslek ahlâk ilkelerine – mevcut koşullar altında - uyma çabanız açısından yeterli görüyor musunuz?” sorusuyla da katılımcıların özeleştiri yapmaları hedeflenmiştir. Katılımcıların %48,1’i (38 kişi) kendilerinin, var olan koşullar altında meslek ahlâk ilkelerine uymak için “yeterli” çaba gösterdiğini düşünmektedir. Katılımcıların %26,6’sı (21 kişi) kendilerinin söz konusu çabasını “kesinlikle yeterli” görmektedir. %22,8 oranında katılımcı (18 kişi) ise kendisinin söz konusu çabasını

“kısmen yeterli” görmektedir. 1'er katılımcı ise kendi çabasını “yetersiz” ve “kesinlikle yetersiz” olarak değerlendirmektedir. Bu katılımcıların oranı %1,3'er dir (bkz. Tablo 8).

Tablo 8: Meslek ahlâkı ilkelerine uyma

► “Türkiye’deki haber fotoğrafçılığını meslek ahlâk ilkeleri açısından yeterli görmüyorsanız, bunun en önemli nedeni sizce nedir?” Soruda katılımcılara “Medya kuruluşu sahipleri”, “merkezi otoritenin (politikacılar v.s.) baskısı”, “Editör baskısı”, “haber fotoğrafçıların meslek bilgisi yetersizlikleri”, “haber fotoğrafçıların meslek ahlâkı yetersizlikleri” olası nedenler olarak verilmiş ve bir de “diğer” seçeneği sunulmuştur. Katılımcıların verdikleri yanıtlarına göre, Türkiye’deki haber fotoğrafçılığında meslek ahlâk ilkelerinin uygulanmasının önündeki en önemli neden, katılımcıların %36,7’sine (29 kişi) göre “medya kuruluşu sahipleri”dir. Katılımcıların %26,7’sine (21 kişi) göre ise bu neden “editörlerin baskısı”dır. Katılımcıların %16,5’ine (13 kişi) göre ise bu neden “haber fotoğrafçıların meslek bilgisi yetersizlikleri”dir. %11,4 oranındaki (9 kişi) katılımcıya göre “merkezi otoritenin (politikacılar v.s.) baskısı”dır. 7 katılımcı (%8,9) ise en önemli neden olarak “haber fotoğrafçıların meslek ahlâkı yetersizlikleri”ni görmektedir (bkz. Tablo 9).

	Sayı	Yüzde
Medya kuruluşu sahiplerinin baskısı	29	36,7
Editör baskısı	21	26,6
Haber fotoğrafçıların meslek bilgisi yetersizlikleri	13	16,5
Merkezi otoritenin(politikacıların vs.) baskısı	9	11,4
Haber fotoğrafçıların meslek ahlâkı yetersizlikleri	7	8,9

Tablo 9: Meslek ahlâkı ilkelerine uymama nedenleri

Haber fotoğrafçılarına göre Türkiye’deki haber fotoğrafçılığının meslek ahlâk ilkelerince gerçekleşmemesinin en önemli nedeni “medya kuruluşu sahipleri”dir. Bunun başlıca nedeni Türkiye’de medyanın tekelleşmiş olmasıyla açıklanabilir. “Editör baskısı” ikinci sırada görülmektedir. Bunun nedeni ise Türkiye’de birçok basın kuruluşunda fotoğraf editörünün olmaması ve bu işi haber fotoğrafı konusunda uzman ve deneyimli olmayan kişilerin yürütmesiyle açıklanabilir. Ayrıca “editör baskısı”nın “medya kuruluşu sahipleri”nin dolaylı bir baskısı olabileceği olasılığı da göz ardı

edilmemelidir. Üçüncü sırada “haber fotoğrafçıların meslek bilgisi yetersizliği”nin yer alması, bu sıralamanın haber fotoğrafçılarından elde edilen verilerle oluştuğu düşünüldüğünde dikkat çekicidir. Bu araştırmaya göre, haber fotoğrafçıların % 48,1’i (38 kişi) mesleklerine yönelik (fotoğraf ve/veya iletişim) eğitim almamıştır.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye’deki haber fotoğrafçılarına göre, Türkiye’deki haber fotoğrafçılığı meslek ahlâkının önemli sorunları vardır. Bu sorunların kendilerinden de kaynaklandığını ancak temel sorunun haber fotoğrafçılığının gerçekleştirildiği koşullardan kaynaklandığını düşünmektedirler. Sorunların temelde, “medyada sahiplik ve tekelleşme”, “fotoğraf editörlüğü sorumluluklarının yerine getirilmemesi ve var olan yapının baskıcı olması”, “sosyal güvence ve sendikal hakların tam elde edilememesi” ve tüm bunlara bağlı olarak “basın özgürlüğünün kısıtlanması” olduğunu savunmaktadırlar.

Haber fotoğraflarının da, toplumunun “doğru”, “zamanında” ve yeterince” bilgi alma hakkını elde etmesine yönelik üretilmesi gereği vardır. Fotoğrafın gücü açısından değerlendirildiğinde, bu gerekliliğin meslek ahlâk ilkelerine uygun olarak yerine getirilmemesinden kaynaklanacak sorunlar, topluma vereceği zararlar düşünüldüğünde, önemsenmek zorundadır. Kimsenin bu sorunlara neden olmaya hakkı yoktur. Bu sorunlara neden olmamak ve var olan sorunları ortadan kaldırmak topluma karşı bir sorumluluktur.

Medya ahlâkı, gazetecinin kendi ahlâkıdır (Engin, 1999: 26). Toplumda ve basında, denetleme, eleştiri-özeleştiri ve ahlâki davranışı motive etme kültürü oluşmalıdır. Ahlâki olanı belirlemek ve nasıl uygulanacağını araştırarak yaşama geçirmek, bu amaçla etik sorgulamalara süreklilik kazandırmak, toplumsal, mesleki, bireysel bir sorumluluk olarak yerleşmeden ahlâk sorunlarında bir çözüme ulaşamaz.

Ahlâki olmayan eylemin yasal bir yaptırımını olmadığına göre, toplumsal baskı, yerinde, zamanında ve ölçülü olarak devreye girmeli ve ahlâki olmayan eylem bu yolla engellenmelidir. Bu da ancak, uzmanların, profesyonellerin ve toplumun geniş tabanlı katılımlarıyla, sivil toplum örgütlenme yapısı içerisinde başarılabilir. Bilgiye, veriye dayanmayan sorgulama ve denetimlerse işlevsiz kalacaktır. Bu nedenle, eğitim ve bilgi düzeyi kurumsal ve meslek içi örgütsel çabalarla yükseltilmelidir. Bunların yapılabilmesi ve yapılması durumunda olumlu sonuçlar elde edilmesi, içinde bulunulan koşullara da bağlıdır.

Medyada tekelleşme, basın çalışanlarının sosyal ve sendikal haklarını tam kullanamaması ve bunlara bağlı olarak basın özgürlüğünün kısıtlanması gibi sorunların çözümü öncelikle yasal düzenlemeler ve denetimler gerektirmektedir. Var olan yapı, yeni yasal düzenleme ve denetimlere karşı gücü yettiğince direnecektir. Bu yüzden, yeni yasal düzenleme ve denetimler, ancak arkasında güçlü ve net bir kamuoyu varsa yapılabilir.

Söz konusu kamuoyu oluşmadan, yeni yasal düzenleme ve denetlemelerin yapılması, yeni yasal düzenleme ve denetlemeler yapılmadan da meslek ahlâk ilkelerinin yaşama geçirilebilmesi çok zordur. Bu süreci başlatabilecek kamuoyu çok kısa bir süre içerisinde oluşamayacaksa da, oluşmasında konu ile ilgili uzmanların ve profesyonellerin söz konusu kamuoyunun oluşmasına katkısı şarttır.

Türkiye'deki haber fotoğrafçılarının konuyla ilgili düşünceleri ortaya konmuştur. Bundan sonraki araştırmalarda, haber fotoğrafçılarının savunduklarının doğruluğu sorgulanabilir ve onların işaret ettikleri sorunlar üzerinde durulabilir. Sorunlar belirlendikten sonra, haber fotoğrafçılığı uygulama alanının etik ilkeleri gerçekleştirmeye elverişli hale getirmenin yolları aranmalıdır. Bunun başarılması halinde, haber fotoğrafçılarından meslek ahlâkınca davranmaları beklenmelidir ve konu ilgili platformlarda sürekli canlı tutularak güncellenmelidir.

Notlar

(1) Bu makale, 5-7 Mayıs 2004 tarihinde DAÜ İletişim Fakültesi tarafından düzenlenen **İletişim Etiği: Kültür, Toplum, Kimlik** konulu Uluslararası İletişim ve Medya Çalışmaları Konferansı'nda sunulan bildirinin düzeltilmiş ve gözden geçirilmiş halidir.

Kaynakça

- Aral, C. (2003). "Foto-muhabirlik ve Etik Üzerine," <http://www.fotografya.gen.tr/issue-12/fotoetik/fotoetik.html>
- Çaplı, B. (2002). **Medya ve Etik**. 1. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi.
- Duran, R. (2001). **Burası Dünya Polis Radyosu!** 2. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Engin A. (1999). "Medya Ahlâkı Gazetecinin Kendi Ahlâkıdır," **Birikim**, Sayı 117, Ocak.
- Foto Muhabirleri Derneği'nin Raporu (2003). **İletişim Şurası**, (20 - 21 Şubat, Ankara), <http://www.fmd.org.tr/uve/sura.htm>.
- Hawthorne P. (2000). **Time Europe**. October 9, 2000, vol. 156, no. 15, çev: Perihan Kazancı (2003), "Zamandan Kesitler", <http://www.fotografya.gen.tr/issue-12/fotoetik/etikdata/kevin.htm>.
- İrvan S. (2001). "Medya Etiği Dersinin Gazetecilerin Eğitimindeki Yeri," **Medyanın Manipülasyon Gücü**. Uluslararası İletişim Sempozyumu Bildirileri. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay. No:1273.
- Jeffrey I. (1981). **Photography: A Concise History**. London: Thames and Hudson.
- Kanburoğlu Ö. (2003). "Haber Fotoğrafında İmzaya Yaklaşım Farklılıkları," **Fotoğraf Dergisi**, sayı 50, Ağustos-Eylül.
- Logan III R. H. (1971). **Elements of Photo Reporting**. New York: American Photographic Book Publishing Co., Inc.
- Özgen M. (1998). **Gazetecinin Etik Kimliği**. İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yay.
- TGS (2002). FIJ-EFJ heyetine sunulan rapor, http://www.tgs.org.tr/documents/belgeler/belge/FIJ-EFJ_TurkiyeRaporu2002.doc.

Tılıç L. D. (1998). **Utaniyorum Ama Gazeteciyim**. 1. Baskı. İstanbul: İletişim Yay.
Tunalı İ. (1990). **Felsefe**. İstanbul: Altın Kitaplar.

Yazar hakkında

Araştırma Görevlisi Erdem Çetintaş, 1972 Lüleburgaz doğumludur. 1998 yılında Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Basın ve Yayın Bölümü'nden mezun olmuştur. 2004 yılında aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisansını tamamlamıştır. 1999 yılından beri Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmakta olan Erdem Çetintaş, doktorasına devam etmektedir.